

Давидюк Л.В.,
професор кафедри методики викладання російської мови
та світової літератури
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
кандидат педагогічних наук, доцент

**ПОГЛЯДИ К.Д.УШИНСЬКОГО НА ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ
НАВЧАННЯ ТА ЗНАРЯДДЯ МЕТОДИЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЯ
(ТЕЗИ ВИСТУПУ)**

Автором проведено аналіз праць К.Д. Ушинського щодо поглядів на підручник як засіб навчання та знаряддя методичної освіти вчителя, виокремлено вимоги науковця до підручника та методики використання підручника.

Ключові слова: *К.Д. Ушинський, вимоги до навчальної книги, підручник, навчальний матеріал.*

Наприкінці 50-х – в 60-ті роки ХІХ століття К. Д. Ушинський присвятив низку праць проблемам викладання російської мови, в яких висловив думки і положення про шкільний підручник, а також висновки про власний досвід створення і використання навчальної книги.

В центрі уваги вченого не тільки питання про вимоги до навчальної книги, але й проблемипостійного удосконалення навчальної книги на підставі досвіду її практичного використання, критики підручника як засобу створення гарного підручника, конкуренції між підручниками як шляху до покращання навчальної книги.

Зокрема, в статті «О пользе педагогической литературы» науковець висловлює думку про те, що кожен підручник має свої переваги і недоліки, але виявити їх може тільки практичне використання навчальної книги. Підкреслюючи важливість створення гарного підручника для виховання,

Ушинський наголошує на потребі багатосторонньої критики існуючих підручників та на необхідності аналізу даних досвіду і практики їх використання [1, 36].

Про необхідність критики підручників видатний педагог наголошує і в праці «Внутреннее устройство североамериканских школ». Критика підручників, на думку вченого, є єдиним засобом мати гарні підручники, а гарний підручник – фундамент гарного викладання. В той же час Ушинський застерігає від частотої і некорисної зміни підручників, але підкреслює необхідність конкуренції між навчальними книгами [2, 218-219].

Цікавою і, на жаль, нереалізованою до нашого часу, залишилась пропозиція науковця щодо створення педагогічного часопису, який би спеціально займався аналізом підручників.

Велику увагу приділяє педагог і зовнішньому вигляду підручника, наголошуючи, що «изодранный, запачканный, дурно напечатанный» підручник викликає у дітей відразу до навчання [2, 213].

Неодноразово Ушинський підкреслював значення підручника у методичній освіті вчителя: «... при хорошем учебнике ... и посредственный преподаватель может быть хорошим» [3, 48].

В низці праць [4; 5; 6] науковець висуває вимоги до навчальної книги. Так, підручник, по-перше, повинен виховувати розум і серце учнів, по-друге, бути передвісником серйозної науки, так, щоб учень, прочитавши його, придбав любов до серйозного заняття наукою, по-третє, мова підручника повинна бути простою, але в той же час такою, що привчатиме дітей до серйозної наукової мови, по-четверте, зміст навчальної книги повинен бути доступним повною мірою учневі, по-п'яте, підручник потрібно будувати таким чином, щоб переходити від простих явищ до складних, щоб учень міг використовувати висновки, зроблені із попередніх спостережень, для усвідомлення нових, більш складних явищ. Одне із найважливіших завдань підручника педагог бачить в тому, що він має привчати учня до розумної бесіди з навчальною книгою. Ефективним засобом, що не дозволить учневі

неуважно прочитувати або несвідомо заучувати навчальний матеріал, науковець вважає питання.

Висуває вчений вимоги і до організації навчального матеріалу, пропонуючи таку послідовність способу викладу: спостереження, що супроводжується питаннями, на які учень має дати відповіді – граматичне визначення або граматичне правило – низка вправ на закріплення граматичного матеріалу. В тому разі, коли учень не може самостійно дати відповідь на питання, відповідь розміщується одразу після питання. Функція питання в такому разі полягає в тому, що воно вказує учневі на прогалину в знаннях [7, 254-255].

Не залишає педагог поза увагою і методику використання підручника під час навчальних занять. Зокрема, він пропонує таку послідовність організації засвоєння граматичного матеріалу: слово вчителя або бесіда – читання матеріалу теми за підручником – з'ясування, що було в підручнику такого, про що не говорив учитель, або навпаки, що було в бесіді такого, чого немає в підручнику. Такий дидактичний прийом науковець вважає простим і легким, але в той же час надзвичайно корисним, тому що він, по-перше, змушує бути учнів уважними і до бесіди, і до книги, по-друге, допомагає учневі легше засвоювати при порівнянні факти і думки, по-третє, при такому порівнянні розвивається мислення учня [8, 217].

Зазначимо, що погляди на навчальну книгу К. Д. Ушинський реалізував у власних підручниках для початкового навчання «Родное слово» і «Детский мир». Погляди науковця не тільки сприяли розвитку теорії навчальної книги, але й знайшли практичне втілення у багатьох підручниках.

Ідеї К. Д. Ушинського щодо вимог до навчальної книги та розумної бесіди учня з книгою мають взяти на озброєння сучасні автори та укладачі підручників.

Джерела:

1. Ушинский К. Д. О пользе педагогической литературы // Собр. соч., т. 2. М. – Л., 1948. – С. 36.
2. Ушинский К. Д. Внутреннее устройство североамериканских школ // Собр. соч., т. 2. М. – Л., 1948. – С. 213-219.
3. Ушинский К. Д. Воспоминания об обучении в Новгород-северской гимназии // Собр. соч., т. 11. М. – Л., 1952. – С. 48.
4. Ушинский К. Д. Предисловия и примечания к переводу В. Игнатовича «Руководство к педагогике Ф. Шерра» // Архив К. Д. Ушинского, т. 2. М., 1960. – С. 80.
5. Ушинский К. Д. Предисловие к 1-му изданию «Детского мира» // Собр. соч., т. 5. М. – Л., 1949. – С. 27.
6. Ушинский К. Д. О «Детском мире» // Собр. соч., т. 5. М. – Л., 1949. – С. 413.
7. Ушинский К. Д. Руководство к преподаванию по «Родному слову», ч. II. // Собр. соч., т. 7. М. – Л., 1949. – С. 244-255.
8. Ушинский К. Д. Педагогическая поездка по Швейцарии // Собр. соч., т. 3. М. – Л., 1948. – С. 158-236.

Автором проведен анализ работ К.Д. Ушинского относительно взглядов на учебник как средство обучения и орудия методической образования учителя, выделены требования ученого к учебнику и методике использования учебника.

Ключевые слова: *К.Д. Ушинский, требования к учебной книге, учебник, учебный материал.*

The author analyzes the works of KD Ushynsky in views on the textbook as a teaching tool and weapon guidance of teacher education, determined scientist claims to methods of using textbooks and textbook.

Key words: *K.D. Ushinskiy, requirements for academic books, textbooks, teaching material.*